

UDK: 378.014

Dilfuza ISABAYEVA,
Buxoro davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti
E-mail: dilfuzaisabayeva4464@gmail.com

DSc, professor G.Izbullayeva taqrizi asosida

TALABALAR QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH VA PEDAGOGIK QO'LLAB-QUVVATLASH TIZIMINI SHAKLLANTIRISH

Аннотация

Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim sharoitida o'quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirish va faollashtirishga qaratilgan samarali pedagogik tizimni ishlab chiqish jarayoni tahlil qilinadi. Maqolada talaba shaxsiga va uning qobiliyatini rivojlantirishga, shuningdek, uning faoliyatini rag'batlantirishga qaratilgan. O'quv faoliyati davomida talaba qobiliyatiga o'qituvchining ta'siri, diqqatining barqarorligi va uning atrofidagi jamoaning ta'sir faoliyati o'rganildi.

Kalit so'zlar: Talabalarning qobiliyatlarini rivojlantirish; ta'limiy rivojlanish, iste'dodlarni qo'llab-quvvatlash, talabalarning rivojlanishi, talabani baholash, jamoaning ta'siri.

РАЗВИТИЕ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ И ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ

Аннотация

В данной статье анализируется процесс разработки эффективной педагогической системы, направленной на развитие и активизацию способностей учащихся в условиях современного образования. В статье рассматривается личность студента и развитие его способностей, а также стимулирование его деятельности. В процессе учебной деятельности исследовано влияние преподавателя на способности студента, устойчивость его внимания и воздействие деятельности окружающего его коллектива.

Ключевые слова: Развитие способностей студентов, учебное развитие, поддержка талантов, развитие студентов, оценка студента, влияние коллектива.

FORMATION OF A SYSTEM OF PEDAGOGICAL SUPPORT AND DEVELOPMENT OF STUDENTS' ABILITIES

Annotation

"This article analyzes the process of developing an effective pedagogical system aimed at the development and activation of students' abilities in the context of modern education. The article focuses on the student's personality and the development of their abilities, as well as the stimulation of their activity. In the course of educational activity, the influence of the teacher on the student's abilities, the stability of their attention, and the impact of the surrounding community's activities were examined.

Key words: Development of students' abilities, educational development, support of talents, students' development, student assessment, influence of the community.

Kirish Davlatimiz rahbarining 2025-yil 26-martdagi PF-61-son qarorlarida yoshlar bilan olib borilgan ochiq muloqotda qobiliyatli, tashabbuskor talaba-yoshlarni qo'llab-quvvatlash asosiy masalardan biri hisoblanishini ta'kidlab o'tgan edilar. Shunga ko'ra, ta'lim jarayonida ham faol va qobiliyatli talaba yoshlar o'z mehnatiga ko'ra samarali baholanib, rag'batlantirib boriladi. O'quv jarayoni davomida talaba faol ishtirokchi sifatida bilimlarni o'zlashtiradi va mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish hamda ijodiy faoliyat ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ularning individual salohiyatini maksimal darajada rivojlantirishga ta'lim muassasasi ishtirokchilari tomonidan imkon yaratiladi. O'quv jarayonidagi muntazam va maqsadli baholash orqali talabalar o'z yutuqlari va kamchiliklarini aniqlaydi hamda o'z-o'zini tartibga solish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Shu asosda talabalarning qobiliyatlarini faollashtirish, ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, shuningdek, mustaqil va mas'uliyatli shaxslar sifatida shakllanishini ta'minlash bugungi kunning dolzarb masalaridan biri sifatida qaraladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Pedagogik tizimlarni shakllantirish va o'quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlar ko'p qirrali nazariy va empirik asoslarga tayanadi. Konstruktivistik yondashuv J.Piaje o'quvchilarning

bilimlarni faol rivojlantirish jarayonida o'rganishlarini ta'kidlaydi va ularning tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish hamda ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga e'tibor qaratadi. Gumanistik nazariyalar asoschisi K.Rojerts esa o'quvchining shaxsiy tajribasi, motivatsiyasi va ichki salohiyatini rivojlantirishga urg'u beradi, pedagogik jarayonda empatiya va qo'llab-quvvatlashning ahamiyatini ko'rsatadi.

L.S.Vigotskiy ijtimoiy konstruktivizm nuqtai nazaridan o'quv jarayonining ijtimoiy maqomi va qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining ahamiyatini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, o'quvchi o'zi bilmagan bilimlarni ijtimoiy muloqot va pedagogik yordam orqali egallaydi, bu esa kognitiv rivojlanishni sezilarli darajada tezlashtiradi. Shu bilan birga, u Gardnerning ko'p intellektlar nazariyasi individual qobiliyatlarni aniqlash va ularni rivojlantirishda differensiallashtirilgan yondashuvning zarurligini asoslaydi.

Formativ baholash bo'yicha tadqiqotlar P.Blek va D.Uilyam tomonidan amalga oshirilgan bo'lib, pedagogik tizimlarda iterativ fikr-mulohaza va o'z-o'zini tartibga solish mexanizmlari orqali o'quvchilarning chuqurroq o'qish va qobiliyatlarni rivojlantirish imkoniyatini oshirishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, zamonaviy ta'lim amaliyotida o'qituvchilarning doimiy professional rivojlanishi va

tayyorgarligi, institutsional cheklovlar, standartlashtirilgan baholash tizimi va vaqt cheklovlari kabi faktlar pedagogik tizimni samarali tatbiq etishga to'sqinlik qilishi mumkin.

Shuningdek, inklyuziv va madaniy jihatdan moslashuvchan pedagogik tizimlarni yaratish bo'yicha tadqiqotlar (Ladson-Billings) o'quvchilarning ijtimoiy va madaniy farqlarini hisobga olish zarurligini va teng ta'lim imkoniyatlarini ta'minlash muhimligini ko'rsatadi. Barcha yuqoridagi nazariy va empirik manbalar shuni tasdiqlaydi: samarali pedagogik tizim nafaqat qobiliyatlarni

Jadval 1.

Talabalarining qobiliyatiga rag'batlantirishning ta'siri

Komponent	Qobiliyatlarni rag'batlantirish mazmuni	Talaba qobiliyatiga ta'siri
Diqqat markazi	Ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, individual ehtiyoj va qiziqishlarni inobatga olish	Talabaning ichki motivatsiyasi kuchayadi, o'z qobiliyatini anglash va rivojlantirishga intilish ortadi
O'qituvchining roli	Mentor, fasilitator va motivator sifatida qo'llab-quvvatlash, ishonch bildirish	O'ziga ishonch (self-efficacy) rivojlanadi, mustaqil fikrlash va tashabbuskorlik kuchayadi
O'quv dasturi	Moslashuvchan, differensial va individual topshiriqlar, ijodiy loyihalar	Analitik, kreativ va amaliy qobiliyatlar rivojlanadi
Baholash	Formativ va rag'batlantiruvchi baholash, refleksiya va konstruktiv fikr-mulohaza	O'z faoliyatini tahlil qilish, xatodan qo'rqmaslik, o'sish dinamikasi shakllantiradi
Ta'lim muhiti	Psixologik xavfsiz, qo'llab-quvvatlovchi, hamkorlikka asoslangan muhit	Erkin fikrlash, kommunikativ va ijtimoiy qobiliyatlar rivojlanadi

Muammoning nazariy asoslarini aniqlash maqsadida ilmiy-pedagogik va psixologik adabiyotlar tahlil qilindi, mavjud konsepsiyalar o'rganildi, taqqoslash va umumlashtirish ishlari olib borildi. Turli yondashuvlar o'zaro solishtirilib, qobiliyatlarni rag'batlantirishning mazmuni, tamoyillari va tarkibiy komponentlari aniqlashtirildi. Empirik bosqichda talabalarining qobiliyat namoyon bo'lish darajasi hamda motivatsion holatini aniqlash maqsadida kuzatish, suhbat va so'rovnomalar metodlari qo'llanildi. Kuzatish orqali ularning o'quv jarayonidagi faolligi, tashabbuskorligi va ijodiy yondashuvi tahlil qilindi. Suhbat va so'rovnomalar yordamida ichki motivatsiya, o'ziga ishonch hamda o'zini namoyon qilish ehtiyoji o'rganildi. Qobiliyat rivojlanish darajasini aniqlash uchun test metodlari qo'llanildi. Tadqiqotning asosiy bosqichida pedagogik tajriba-sinov ishlari amalga oshirildi. Unda ishlab chiqilgan rag'batlantirish tizimi tajriba guruhida joriy etildi va uning samaradorligi nazorat guruhi natijalari bilan taqqoslandi. Tajriba jarayonida talabalarining intellektual, ijodiy va kommunikativ qobiliyatlaridagi o'zgarishlar monitoring qilindi. Olingan natijalar matematik-statistik metodlar yordamida qayta ishlanib, miqdoriy va sifat jihatdan tahlil qilindi. Bu esa tajriba natijalarining ishonchligi va ilmiy asoslanganligini ta'minladi hamda qobiliyatlarni rag'batlantirish tizimining samaradorligini dalillash imkonini berdi.

Tahlil va natijalar. Talabalarining qobiliyat darajasi, motivatsion holati va o'ziga ishonch ko'rsatkichlari o'rganildi. Shunga amin bo'lindiki, talabalar qobiliyati mavjud bo'lsa-da, ularning namoyon bo'lishi yetarli darajada rag'batlantirilmasa, ichki motivatsiya pastligi, tashabbuskorlikning sustligi va o'z imkoniyatlariga ishonchning yetarli emasligi kuzatiladi.

Psixologik qo'llab-quvvatlash, pedagogik rag'bat, amaliy faoliyatni kuchaytirish kabi choralar qo'llanilganda, jarayon davomida:

rag'batlantirishi, balki o'quvchilarni ijtimoiy jihatdan mas'uliyatli, ijodiy va mustaqil shaxslar sifatida shakllantirishga qodir bo'lishi lozim.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning qobiliyatlarini rag'batlantirishga qaratilgan pedagogik tizimlarni yaratishda nazariy asoslar va amaliy mexanizmlarning uyg'unligi muhim ahamiyatga ega. Demak talaba qobiliyatiga quyidagilar bevosita ta'sir ko'rsatmasdan qolmaydi. (1-jadvalga qarang.)

talabalar faolligi oshdi;
ijodiy topshiriqlarga qiziqish kuchaydi;
mustaqil fikrlash ko'rsatkichlari yaxshilandi;
o'z-o'zini baholash va refleksiya ko'nikmalari rivojlandi.

Natijada, talabalar qobiliyat ko'rsatkichlarining barqaror o'sishi aniqlandi. Qobiliyatlarni rag'batlantirish jarayoni tasodifiy emas, balki tizimli va maqsadga yo'naltirilgan pedagogik ta'sir natijasida samarali rivojlanadi. Ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, qo'llab-quvvatlovchi muhit va konstruktiv baholash mexanizmlari joriy etilganda, talabaning yashirin salohiyati ochiladi va barqaror rivojlanish dinamikasi shakllanadi.

Xulosa va takliflar. Talabalarining qobiliyatlarini rag'batlantirishga yo'naltirilgan jarayon ularning butunlay rivojlanishi va zamonaviy dunyoning murakkab talablariga tayyorlanishi uchun zarur shartdir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, samarali pedagogik tizimlar konstruktivizm, gumanizm va ko'p intellektlar nazariyasi kabi nazariy yondashuvlarni differensiallashtirilgan o'qitish va shakllantiruvchi baholash kabi amaliy strategiyalar bilan uyg'unlashtiradi.

Auditoriyadan tashqari faoliyat (to'garaklar, loyihalar, tanlovlar) orqali ijodiy va amaliy qobiliyatlarni qo'llab-quvvatlash jarayonlarini amalga oshirish, talabalarining individual qobiliyatini aniqlash va rivojlantirishga qaratilgan diagnostik monitoring tizimini joriy etish, qobiliyatlarni rag'batlantirishning psixologik, pedagogik va amaliy komponentlarini integratsiyalashtirilgan holda qo'llash samarali natijaga erishish uchun asosiy yo'nalish bo'lib hisoblanadi. Shuningdek, qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhiti va formativ baholash mexanizmlari talabalarining yashirin salohiyatini ochish hamda barqaror rivojlanish dinamikasini ta'minlashda muhim omil ekanligi aniqlandi.

ADABIYOTLAR

- Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 5(1), 7–74.
- Darling-Hammond, L., et al. (2020). Implications for educational practice of the science of learning and development. *Applied Developmental Science*, 24, 97–140.
- Fosnot, C. T. (2013). *Constructivism: Theory, perspectives, and practice*. Teachers College Press. Konstruktivistik yondashuv nazariyasi va amaliyoti.
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. Basic Books.
- Ladson-Billings, G. (1995). Toward a theory of culturally relevant pedagogy. *American Educational Research Journal*, 32, 465–491.
- Maslow, A. H. (1970). *Motivation and personality* (2nd ed.). Harper & Row.
- Noddings, N. (2012). *Caring relations in education*. Oxford University Press.
- Piaget, J. (1954). *The construction of reality in the child*. Basic Books.
- Rogers, C. R. (1969). *Freedom to learn*. Merrill.